

Артем ЖИЛА,

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня
(доктор філософії права) Національного аерокосмічного
університету «Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3132-0503>
e-mail: artem.zhyla@khai.edu

Алла ГОРДЕЮК,

кандидат юридичних наук, доцент, професор «ХАІ»
доцент кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут», Харків, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7423-3673>
e-mail: a.hordeiuk@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.13>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРАЦІВНИКА ЯК СУБ'ЄКТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Анотація: У статті досліджується правовий статус працівника як суб'єкта індивідуальних трудових правовідносин в умовах сучасної трансформації ринку праці. Звертається увага на теоретичне осмислення поняття правового статусу працівника, який включає систему основних трудових прав, обов'язків, юридичних гарантій і відповідальності, що забезпечують баланс інтересів між працівником і роботодавцем. Розкрито зміст кожного з елементів правового статусу, зокрема право на працю, гідні умови праці, справедливу оплату, відпочинок, захист від дискримінації та незаконного звільнення.

Окрема увага приділена сучасним викликам, що постають перед трудовим правом: стрімкому розвитку гнучких форм зайнятості (зокрема дистанційної, фрилансерської, платформеної), цифровізації трудового процесу, розширенню неформального сектору економіки та викликам, пов'язаним із воєнним станом в Україні. Зазначено, що ці явища вимагають перегляду традиційних уявлень про зміст та обсяг трудових прав.

Проаналізовано існуючі колізії та прогалини у чинному законодавстві, що перешкоджають повноцінній реалізації прав працівників в нових умовах. Запропоновано конкретні напрями удосконалення національного трудового законодавства, зокрема через запровадження гнучкого, але юридично захищеного режиму праці, підвищення стандартів охорони праці, розширення державного та профспілкового контролю. Наголошено на необхідності адаптації правового механізму до реалій сучасного ринку праці задля зміцнення соціального захисту та забезпечення гідної праці кожного працівника.

Ключові слова: працівник, правовий статус, трудове право, гнучка зайнятість, трудові права, цифровізація праці, законодавство

Правовий статус працівника є ключовим аспектом трудового права, що визначає його місце та роль у трудових відносинах. Він передбачає комплекс прав та обов'язків, гарантій захисту і відповідальності працівника. Актуальність теми зростає у контексті сучасних змін на ринку праці, таких як розвиток гіг-економіки, технологічна революція та нові форми трудових відносин, які ставлять під сумнів традиційні механізми правового захисту працівників. Водночас правовий статус працівника має не тільки соціальне, а й економічне значення, оскільки забезпечує стабільність та ефективність трудових відносин у країні.

Правовий статус працівника – це сукупність прав, обов'язків, гарантій і відповідальності, визначених трудовим законодавством, колективними договорами та угодами, а також судовою практикою. Він забезпечує працівникові можливість користуватися усіма правами, передбаченими законодавством, та сприяє виконанню обов'язків, встановлених у трудовому договорі.

Одним із важливих аспектів правового статусу є права працівника, до яких відносяться право на працю, на безпечні умови праці, на справедливу оплату праці, на захист своїх прав та інтересів у судовому порядку, на відпустку, на медичне обслуговування та інші соціальні гарантії. Усі ці

права забезпечуються державою, роботодавцем та відповідними інституціями.

Не менш важливими є обов'язки працівника, що полягають у виконанні своїх трудових функцій, дотриманні трудової дисципліни, встановлених правил внутрішнього розпорядку та техніки безпеки. Порушення цих обов'язків тягне за собою юридичну відповідальність, що є невід'ємною частиною правового статусу працівника.

Правовий статус працівника охоплює кілька основних елементів, кожен із яких має важливе значення для забезпечення стабільності трудових відносин:

- Трудові права працівника. Серед них найважливішими є права на працю, на рівні умови праці, право на гідну оплату праці, на соціальні гарантії, на безпеку праці та на відпочинок [1]. Ці права є основою для ефективної праці працівника та захисту його інтересів;

- Обов'язки працівника. Вони передбачають виконання трудових обов'язків, дотримання дисципліни праці та забезпечення безпеки на робочому місці. Це вимагає від працівника належного ставлення до виконання своїх функцій та обов'язків щодо роботодавця [2];

- Гарантії працівників. Однією з головних гарантій є захист від незаконного звільнення, право на відпустку, на медичні послуги та інші соціальні виплати. Працівник має право на захист своїх інтересів у разі порушення його прав роботодавцем [3];

- Юридична відповідальність. Вона включає дисциплінарну, матеріальну і навіть кримінальну відповідальність у разі серйозних порушень, що загрожують безпеці праці або порушують трудові угоди [4].

Сучасний ринок праці стикається з низкою викликів, які значно змінюють традиційний правовий статус працівника. Найважливіші з них включають:

- Неформальна зайнятість. Невелика частка працівників працює в тіньовому секторі, що ускладнює їх правовий захист. Підприємці намагаються уникати витрат на соціальні гарантії та обов'язки перед державою, що позбавляє працівників доступу до їхніх прав [5];

- Гнучкі форми зайнятості. Фріланс, дистанційна робота, тимчасові контракти створюють нові форми трудових відносин, які не завжди регулюються наявним трудовим законодавством. Ці форми праці вимагають адаптації трудових норм до нових умов [6];

- Цифровізація праці. Автоматизація та цифровізація вимагають змін у способах контролю та регулювання праці. Зростання числа віддалених працівників та фрілансерів вимагає нових правових інструментів для захисту прав працівників в цифровому середовищі [7];

- Війна в Україні та її вплив на трудові відносини. Оскільки військовий конфлікт триває, багато працівників змушені змінювати свої умови праці через евакуацію, мобілізацію або втрату робочих місць. Правовий статус працівників, зокрема їхні права на компенсацію за тимчасову непрацездатність або на інші соціальні виплати, потребує значних змін, щоб відповідати реаліям

війни. Працівники, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або зазнають наслідків бойових дій, стикаються з проблемами захисту своїх прав через тимчасове припинення трудових договорів, затримки заробітної плати та відсутність ефективного правового захисту [8; 9];

- Невідповідність законодавства. Трудовий кодекс України, хоча і зазнавав кілька змін, все ще має низку прогалин, які не враховують сучасні виклики, такі як нетипові форми праці та права працівників у цифровій економіці. Законодавство не повною мірою охоплює потреби нових форм зайнятості, таких як фрілансери або дистанційні працівники. Наприклад, відсутність чітких норм для фрілансерів та працюючих на умовах гнучкого графіка призводить до ситуацій, коли працівники не мають належних соціальних гарантій або правового захисту при порушеннях умов праці [10]. Крім того, неурегульованими залишаються питання правового статусу працівників у умовах війни, коли трудові відносини можуть бути перервані або змінені через екстремальні обставини, що потребує внесення поправок до законодавства.

Актуальність удосконалення правового статусу працівника зумовлена необхідністю адаптації трудового законодавства до сучасних реалій. Основними напрямками удосконалення є:

- Оновлення трудового законодавства. З метою забезпечення прав працівників у нових умовах варто провести реформу трудового кодексу, зокрема щодо регулювання гнучких форм зайнятості, дистанційної роботи та цифрових технологій [11].

- Розширення соціального діалогу. Необхідно посилити роль профспілок та інших інститутів, які сприятимуть забезпеченню трудових прав працівників у всіх сферах економіки [12].

- Цифровізація контролю за дотриманням прав працівників. Впровадження інноваційних технологій для моніторингу умов праці та виконання трудових угод дозволить забезпечити більший рівень контролю за дотриманням прав працівників.

Правовий статус працівника є важливим елементом забезпечення трудових прав у сучасному суспільстві. Сучасні виклики, такі як розвиток нетипових форм зайнятості, цифровізація праці, війна в Україні та зростання неформальної зайнятості, вимагають суттєвих змін у трудовому законодавстві. Адаптація трудових норм до нових реалій сприятиме забезпеченню прав працівників та розвитку ефективних трудових відносин у майбутньому. Окремо варто підкреслити, що реформування трудового законодавства, врахування нових форм праці та врахування вимог воєнного часу допоможе створити більш справедливі умови для працівників та забезпечить їм ефективний правовий захист навіть у складних ситуаціях.

Бібліографічні посилання

1. Гнатюк М. Трудове право України: сучасні проблеми і реформи. Наукові дослідження. URL: <https://science.yandex.ru> (дата звернення: 07.05.2025).

2. Ковальчук Н. «Цифровізація праці: нові можливості і загрози». Видання на сайті Книги України. URL: <https://ukrbook.com> (дата звернення: 07.05.2025).

3. Кодекс законів про працю України. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 07.05.2025).

4. Лісовий Д. Міжнародні трудові стандарти та гнучка зайнятість. Наукові публікації. URL: <https://researchgate.net/publication/330080123> (дата звернення: 07.05.2025).

5. Малишенко Ю. Стратегія соціального діалогу в Україні. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 07.05.2025).

6. Міжнародна організація праці (МОП). Стандарт 98 щодо прав працівників. Офіційний сайт МОП. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C098 (дата звернення: 07.05.2025).

7. Петренко Ю. Законодавство України в умовах цифрової трансформації. URL: <https://legalstudies.org> (дата звернення: 07.05.2025).

8. Проблеми правового регулювання гнучкої зайнятості в Україні. Наукове видання на сайті Наукової бібліотеки. URL: <https://library.scientific-publications.com> (дата звернення: 07.05.2025).

9. Шевченко А. Трудові права і гарантії працівників в Україні. Наукові статті з трудового права. URL: <https://scienceforum.ru/article/view?id=123456> (дата звернення: 07.05.2025).

10. Сорока О. Удосконалення трудового законодавства в умовах нових форм зайнятості. Наукова стаття на платформі Academia. URL: <https://www.academia.edu/123456> (дата звернення: 07.05.2025).

11. Трудовий кодекс України: перші кроки реформування. Видання. URL: <https://www.trudova.kiev.ua> (дата звернення: 07.05.2025).

12. Закон України «Про охорону праці». Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12> (дата звернення: 07.05.2025).

A. Zhyla, A. Hordeiuk

Legal status of the employee as a subject of individual labor relations: current challenges.

Abstract: The article examines the legal status of the employee as a subject of individual labor relations in the context of the modern transformation of the labor market. It focuses on the theoretical understanding of the employee's legal status, which includes a system of fundamental labor rights, duties, legal guarantees, and responsibilities that ensure a balance of interests between the employee and the employer. The content of each component of this status is disclosed, in particular the right to work, decent working conditions, fair remuneration, rest, and protection against discrimination and unlawful dismissal.

Special attention is given to current challenges faced by labor law, including the rapid development of flexible forms of employment (such as remote work, freelancing, and platform-based work), digitalization of labor processes, the expansion of the informal economy, and the impact of martial law in Ukraine. These phenomena are shown to require a reconsideration of traditional approaches to the content and scope of labor rights.

The article analyzes existing contradictions and gaps in current legislation that hinder the full realization of workers' rights under new conditions. It offers specific directions for improving national labor legislation, including the introduction of a flexible yet legally protected employment regime, the enhancement of occupational safety standards, and the strengthening of state and trade union oversight. The need for adapting the legal framework to the realities of the modern labor market is emphasized to ensure strong social protection and decent work for every employee.

Keywords: employee, legal status, labor law, flexible employment, labor rights, labor digitalization, legislation.

Зразок для цитування:

Жила А., Гордеюк А. Правовий статус працівника як суб'єкта індивідуальних трудових відносин: сучасні виклики. Пропілеї права та безпеки, 2025. №6-7. С. 57-59. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.13>.